

Шварп Н. В. Формування педагогічної творчості майбутніх викладачів / Н. В. Шварп // Науковий збірник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2014. – № 79. – С. 109-114.

УДК 371.14

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

*Н.В.Шварп, канд. пед. наук., викладач
Національний фармацевтичний університет*

Анотація. Статтю присвячено дослідженню формування педагогічної творчості. Узагальнено основні підходи до визначення сутності педагогічної творчості та окреслено умови розвитку творчих здібностей майбутніх викладачів. Наведено результати застосування авторської методики формування вмінь практичного розв'язання творчих проблем та завдань магістрантами.

Ключові слова: педагогічна творчість, магістрант, методика, викладач, вища школа.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни сьогодення зумовили необхідність суттєвого реформування діяльності усіх соціальних інституцій і насамперед системи освіти України. Стратегічним напрямом оновлення сучасної освіти, який визначено державними документами: Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») – є створення умов для формування творчої особистості майбутнього викладача, реалізації її здібностей і можливостей в освітньому процесі. Зростання вимог до підготовки конкурентноспроможного, компетентного викладача вищої школи зумовлює необхідність розвитку його творчої сфери, одним із вагомих чинників якої є цілеспрямоване формування творчих здібностей. Зазначені тенденції освіти підсилюють значення викладання гуманітарних, а зокрема

психолого-педагогічних дисциплін, як могутнього фактора становлення творчої особистості майбутнього викладача вищої школи. У зв'язку з цим для підготовки нової генерації викладачів нагальною потребою є необхідність розробки комплексу теоретичних та методичних умов забезпечення цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій науковців щодо сутності творчості людини дозволив визначити поняття «творчість» як сукупність особистісних якостей, що спонукають до самоактуалізації, самореалізації й самоствердження особистості в процесі реалізації творчих потенційних можливостей і як процес творчої діяльності, за якого створюються якісно нові матеріальні й духовні цінності, а також педагогічну творчість, що має характеризувати діяльність у сфері педагогічних інновацій, коли здійснюється пошук і створення нових педагогічних систем, педагогічних процесів та навчальних педагогічних ситуацій, що сприяють більш результативному навчанню.

Підготовка майбутнього викладача до педагогічної творчості – це проблема, вирішення якої на сьогоднішній день не припиняється. Дослідженню проблеми підготовки викладачів до творчої педагогічної діяльності приділяється належна увага, але, разом з тим, поняття «педагогічна творчість» трактується неоднозначно, що істотно впливає на розв'язання проблеми формування готовності майбутніх викладачів до неї. Педагогічна творчість розглядається з точки зору оптимізації навчально-виховного процесу (Ю.К. Бабанський, В.А. Кан-Калик, М.М. Поташник, Л.І. Рувинський), як цілісний процес професійної реалізації і самореалізації педагога (С.О. Сисоєва), як інтегративна якість особистості (З.С. Левчук, Л.М. Лузіна), як критерій якісного становлення особистості вчителя (Н.В. Кичук).

Невирішені складові загальної проблеми. Аналіз стану фахової підготовки майбутніх викладачів вищих навчальних закладів дозволив виявити ряд суперечностей, які мають місце у процесі формування творчих

здібностей майбутніх фахівців, а саме: між потребою впровадження гуманістичних засад у практику навчання студентів і недостатнім його використанням у педагогічному процесі; між необхідністю розвитку творчих можливостей особистості студента та недостатнім рівнем підготовки до такої діяльності викладача; між потребами суспільства у розвитку творчої особистості викладачів ВНЗ та недостатньою розробленістю процесу формування у них відповідних творчих здібностей.

Актуальність, теоретичне і практичне значення окреслених проблем у системі підготовки магістрантів-майбутніх викладачів ВНЗ, недостатня їх теоретична й методична розробленість, а також потреби практики зумовили вибір об'єкту дослідження – педагогічна творчість майбутніх викладачів.

Мета статті полягає у теоретичному та емпіричному дослідженні формування педагогічної творчості майбутніх викладачів, магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи».

Виклад основного матеріалу. Поділяємо думку науковців, що готовність майбутнього викладача ВНЗ до педагогічної творчості полягає в його потенційній здатності до здійснення творчої педагогічної діяльності, яка формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей. Розвиток творчості майбутнього викладача розглядається як процес створення у навчально-виховному процесі навчального закладу таких психолого-педагогічних умов, які сприяють активному засвоєнню теоретичних знань і практичних умінь з основ педагогічної творчості в процесі особистісно орієнтованої розвивальної взаємодії в системі «викладач-студент» та розвитку творчих здібностей і особистісних якостей магістрантів.

Як зазначається у психолого-педагогічній літературі, педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності – це сукупність взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх чинників, які забезпечують високу результативність формування у майбутніх викладачів усіх компонентів готовності до педагогічної діяльності. Ефективне формування готовності

магістрантів до педагогічної діяльності можливе за таких педагогічних умов: підвищення мотивації до професійної діяльності й формування професійних ціннісних орієнтацій; розвиток творчого потенціалу, педагогічного спрямування; підвищення педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін.

Під час проведення дослідження ми враховували, що готовність майбутнього викладача до педагогічної творчої діяльності містить когнітивний, практичний і особистісний компоненти. Змістовними характеристиками когнітивного компоненту готовності до здійснення творчої діяльності вважаються знання особистісно орієнтованих педагогічних технологій розвитку творчої особистості; дидактичні знання організації навчально-виховного процесу, спрямованого на творчий розвиток його суб'єктів; знання форм і методів стимулювання творчої діяльності; знання діагностики й розвитку природних здібностей до творчої діяльності. Практичний компонент складається з умінь реалізувати особистісно орієнтовані педагогічні технології розвитку й виховання творчої особистості; володіння методами оцінювання розвитку творчих якостей; самоаналізу, узагальнення власного досвіду й досвіду інших. Складовими характеристиками особистісного компоненту є мотиваційно-творча активність, спрямованість особистості на самовдосконалення у творчій діяльності та рівень розвитку її творчих здібностей.

Складність та неоднозначність предмету дослідження, який містить вищезазначені компоненти, зумовили вибір методів та методик дослідження. Нами були використаний тест «Який ваш творчий потенціал» та розроблена анкета «Самооцінка творчого потенціалу» результати використання яких надали змогу умовно розподілити майбутніх викладачів ВНЗ по рівнях сформованості творчих здібностей та умінь.

На підставі результатів тестування з'ясувалося, що в контрольній та експериментальній групах має місце достатній творчий потенціал, досліджувані володіють якостями які дозволяють творчо працювати, але є

проблеми, які гальмують процес творчості: недосконала організація праці, недисциплінованість, формальне відношення до своїх обов'язків, обмаль часу, недостатність (або відсутність) досвіду роботи.

Рівень сформованості творчості особистості залежить від багатьох факторів: загального рівня розвитку людини, від досвіду творчої діяльності, одержаного під час навчання та професійної діяльності, від наявності задатків, здібностей та загальної життєвої активної позиції. Тому для більш повного аналізу готовності до творчої діяльності магістрантів нами було використано анкетування. Це дало змогу з'ясувати ступінь зацікавленості, потреби в обізнаності респондентів у сфері творчого виконання діяльності як такої, та розподілити респондентів за чотирма рівнями сформованості творчих здібностей. Так, за результатами анкетування 18,1% респондентів були віднесені до таких, що мають конструкторський творчий рівень, 53,3% – раціоналізаторський творчий рівень і 28,6% – репродуктивний. Останній характеризує більш низька самостійність у своїх діях і прийнятті рішень, брак досвіду творчої діяльності, притаманна низька самооцінка своїх можливостей, невпевненість у позитивному результаті. Деяким респондентам властиве репродуктивне мислення, схильність до стереотипних дій. З новаторським рівнем творчості магістрантів не виявлено.

Узагальнені результати першого етапу дослідження і окреслені проблеми розвитку педагогічної творчості у досліджуваних магістрантів дозволили нам створити методiku практичного розв'язання творчих проблем та завдань для магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи».

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу зазначимо, що однією з умов формування здібностей до виконання творчої діяльності є її реалізація через систему творчих завдань, яка наближає майбутніх викладачів до використання у навчально-виховному процесі методів і форм на рівні майстерності та новаторства.

Творчими називають ті завдання, вирішення яких ґрунтується на використанні ідей, теорій винахідницьких задач. Такі завдання реалізуються

через: вільні групи (знижений до мінімуму контроль викладача); педагогіку співробітництва; застосування методик колективної роботи (мозкова атака, організаційно-діяльнісна гра, вільна творча дискусія); ігрові методики, активізацію мотивації (прагнення особистості до творчості, до самовираження, самоствердження, самореалізації).

Під час проведення занять майбутні викладачі виконували творчі завдання та приймали участь у заходах які, на нашу думку, формують творчій підхід до здійснення викладацької діяльності, а саме: пошук у фахових виданнях педагогічних проблем та пропозиції їх творчого розв'язання; пошук у літературі прикладів творчої діяльності видатних педагогів, з узагальненням та виділенням головних творчих задумів та ідей; розробка фрагменту заняття з опорою на розроблену пам'ятку-питальник; участь у тренінгу розвитку творчого потенціалу викладача; складання плану творчого саморозвитку; виконання вправ, які сприяють формуванню та розвитку творчої особистості майбутнього викладача.

Задля вирішення поставлених творчих завдань магістранти включалися в колективну творчу діяльність, результати якої завжди виносились для обговорення на теоретичну конференцію. Ми спиралися на те, що прояв евристичного потенціалу відбувається у тому випадку, коли вся група готується до конференції з одного питання, або розгляду однієї проблеми. На обговорення виносились різноманітні проблеми-суперечності запропоновані викладачем, або виявлені самими магістрантами (іноді з власного педагогічного досвіду).

Для розробки фрагменту заняття магістранти відбирали питання, відповідаючи на які майбутні викладачі могли пояснити свій задум, обґрунтувати обрану тему заняття та планувати методи і прийоми навчання. Обговорення можливих труднощів дозволило створити своєрідну пам'ятку-питальник, опрацьовуючи яку вони мали можливість отримувати своєрідний орієнтир, а в подальшому і карту аналізу для оцінки проведеної роботи. Магістранти мали можливість оцінити ступінь підготовки, реалізації

проведеного фрагменту заняття. Відповідно до своїх здібностей і можливостей учасники експерименту готували роздавальний матеріал, наочність, підбирали цікаві повідомлення, факти, прислів'я та приказки, пісні, складали вірші, готували завдання творчого характеру тощо.

При конструюванні програми і проведення тренінгу з розвитку педагогічної творчості нами враховувалися теоретичні напрацювання і практичний досвід в цій сфері (Л. Баженова, І.В. Вачков, М. Кашапов, Л.І. Мороз Н.В. Рождественська, С.І. Макшанов, Л.А. Петровська, Н.Ю. Хрящева та ін.). На підставі визначення того, що рівень педагогічної творчості може підвищуватися засобами тренінгу шляхом цілеспрямованого розвитку тих особистісних характеристик, які властиві творчим педагогам, в конструюванні програми тренінгу і підборі вправ нами враховувалися: творча уява, розвиненість інтелекту, цікавість до нового в пізнанні (як відношення педагога до нової інформації), легкість в сприйнятті нових ідей; здібність до саморефлексії і тому подібне. Хоча ці властивості формуються протягом всього професійного життя, їх розвиток може здійснюватися цілеспрямовано, засобами спеціального тренінгу. Проведений в експериментальній групі тренінг з теми «Розвиток творчих здібностей майбутнього викладача» був призначений розвинути у майбутніх педагогів ті здібності і властивості, які притаманні творчим особистостям.

При плануванні тренінгової програми нами не ставилася мета досягнення максимального рівня педагогічної творчості магістрантів, адже, як інтеграційна властивість особистості, педагогічна творчість не є постійною і незмінною протягом життя, її прояв залежить від багатьох зовнішніх умов і особистісних чинників. Підвищення її рівня – це послідовний тривалий процес, який вимагає постійного формування мотивації до творчої педагогічної діяльності і оволодіння новими знаннями та досвідом; створення творчого мікросередовища у групі досліджуваних; актуалізації творчих властивостей особистості; оволодіння уміннями представляти творчі педагогічні досягнення; формування здібності до рефлексії у вигляді нових

знань, тренування творчого мислення, створення сприятливих умов і особистісної мотивації до активної творчої діяльності. Тому головне завдання нами вбачалося в тому, щоб дати поштовх розвитку педагогічної творчості, допомогти майбутнім викладачам вищої школи у визначенні напрямів роботи над собою. У ході проведення тренінгу розвитку педагогічної творчості магістрантів було досягнуто поставлену мету – актуалізація особистісного творчого потенціалу і оптимізація цього процесу.

Для закріплення отриманих знань, вмінь та навичок творчої діяльності магістранти виконували завдання на рефлексію. Їм пропонувалося здійснити у літературі пошук прикладів творчої діяльності педагогів, узагальнити й виділити головні творчі задуми та ідеї. Це збагачувало їхню «педагогічну скарбничку» творчих задумів, надавало можливість усвідомлено підійти до складання плану власного творчого саморозвитку.

Методика формування практичного розв'язання творчих проблем та завдань містила вправи («Сильні сторони», «Валіза», «Входження в образ», «Асоціації»), метою яких вбачалося розвивати вміння управляти своїм творчим самопочуттям, здійснювати психологічне налаштування на заняття; пізнання своїх сильних рис, вироблення вміння думати про себе позитивно. Вправи допомагали магістрантам виявити свої особистісні риси, які сприяють або заважають творчому виконанню педагогічної діяльності. Конкурс «Еврика» був спрямований на проведення підготовленого заздалегідь фрагменту заняття з використанням нетрадиційних методів навчання, яке має творчий елемент, розроблений магістрантом, або запозичений ним із досвіду роботи педагогів-майстрів.

Підсумком експериментального дослідження є підтвердження ефективності впливу запровадженої методики практичного розв'язання творчих проблем та завдань на формування педагогічної творчості майбутніх викладачів. Кількість магістрантів які мають конструкторський творчий рівень зросла на 3,1%, раціоналізаторський творчий рівень на 19,3%. Кількість магістрантів, які відповідають репродуктивному творчому рівню,

зменшилася на 16,2%. У досліджуваних в ЕГ визначається достатньо високий рівень допитливості, постійність у досягненні поставленої мети та у відстоюванні власних переконань. Більшість опитуваних вважають, що набули досвіду у володінні навичками оптимізувати свою діяльність, вміло добираючи та доцільно поєднуючи вже відомі способи здійснення діяльності, відмічають успіхи у виконанні творчих завдань за рахунок впровадження інноваційних форм роботи, оптимізації своєї праці.

Творчому опануванню педагогічної діяльності також сприяли дискусії, диспути при обговоренні результатів виконання творчих завдань. Нові підходи до конструювання методики проведення занять сприяли розвитку здібностей імпровізації, плануванню творчої педагогічної діяльності, складанню схем педагогічних дій і моделі їх втілення, проектуванню плану траєкторії творчого саморозвитку, реалізації себе в процесі навчання.

Таким чином, експериментальна перевірка довела ефективність використання розробленої нами методики у системі формування педагогічної творчості майбутніх викладачів ВНЗ. Використання творчих завдань сприяло інтенсифікації процесів засвоєння навичок творчого підходу до конструювання змісту навчального заняття і саморозвитку майбутніх педагогів в різних видах творчої діяльності.

Висновки. На нашу думку, формуючи педагогічну творчість та особистість майбутнього викладача в умовах ВНЗ, головну увагу доречно звернути на визначення оптимальних умов формування готовності до творчої діяльності; вироблення навичок рефлексії, проектування навчальних досягнень; врахування особливостей розвитку творчої діяльності. Проведене дослідження дозволяє свідчити, що для формування педагогічної творчості необхідні: цілеспрямоване вивчення особистості та виявлення її потенційних можливостей, здібностей, необхідних для творчої діяльності; вивчення особливостей впливу організованого навчання на розвиток творчих якостей; вивчення динаміки розвитку творчого мислення як основної психологічної ланки творчої діяльності.

Узагальнений досвід, спостереження та експериментальні дані свідчать, що процес формування педагогічної творчості у майбутніх викладачів вищої школи не призведе до ефективних наслідків, якщо не буде передбачена його органічна єдність із розвитком становлення їх творчої особистості, формуванням уміння сприйняти педагогічну діяльність як творчий процес. Щоб сформувати педагогічну творчість майбутнього викладача, розвинути справжню творчу особистість, потенційні творчі можливості, магістранту необхідно оволодіти методами і засобами, які розвивають творчі риси особистості. Науковий пошук дозволяє стверджувати, що заняття з упровадженням методики формування умінь практичного розв'язання творчих проблем та завдань магістрантів (зі спеціальності «Педагогіка вищої школи»), за умови доцільної їх організації, сприяють активному розвитку творчого потенціалу майбутніх викладачів та є необхідними при формуванні творчої особистості.

Список джерел

1. Левчук З. С. Формирование готовности к профессиональному творчеству у студентов педвуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук / З. С. Левчук. – Минск, 1992. – 19 с.
2. Михайлюк І. Р. Формування готовності до педагогічної діяльності майбутніх магістрів у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. Р. Михайлюк. – Хмельницький, 2011. – 20 с.
3. Мороз Л. Основы профессионально-психологического тренинга (в вопросах и ответах) : учеб. пособ. / Л. Мороз. – М. : Изд. Сорванец А. В., 2004. – 130 с.
4. Дунаєва О. М. Актуальні проблеми формування педагогічної креативності майбутніх учителів / О. М. Дунаєва // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2005. – Вип. 3 (13). – С. 23-27.

5. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню формування педагогічного творчості. Обобщены основные подходы к определению сущности педагогического творчества и очерчены условия развития творческих способностей будущих преподавателей. Представлены результаты применения авторской методики формирования умений практического разрешения творческих проблем и заданий магистрантами.

Ключевые слова: педагогическое творчество, магистрант, методика, преподаватель, высшая школа.

Summary. The article considers the problem of formation of the pedagogical creation. The main ideas about the essence of pedagogical creation and the terms of developing of future teachers's creative capabilities are outlined. The article highlights the authorial methodology of forming of abilities of practical permission of creative problems inside the master degree's groups and the results of it's application.

Keywords: pedagogical work, master's degree, methodology, teacher, higher school.